

Lumina

Lumina în teatru se împarte în lumina sălii (a) și scenei (b):

a) Lumina sălii este cea care se aprinde în pauzele de act și uneori în cele de tablou (filat), la începutul și sfârșitul spectacolului. Poate fi cu surse de lumină directă, ca lustre și aplice, cit și indirectă — în teatrele de o construcție modernă — prin scafe.

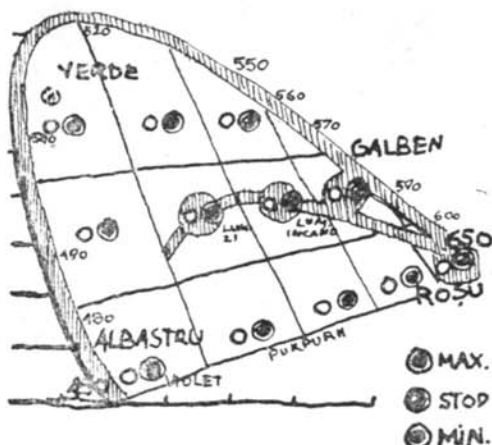
b) Lumina scenei este un element indispensabil și foarte important al spectacolului. Ea creează atmosfera necesară piesei și tablourilor în parte, pune în valoare jocul actorilor, dă viață și bogăție decorurilor. În decorul modern, rolul luminii este și mai covârșitor. Ea creează și construiește însuși spațiul și reprezintă elementul nr. 1 al decorului. Lumina de scenă se poate împărți, în funcție de scopul pe care-l urmărește, în două: 1) *Luminare* — pur și simplu — obținută prin tot felul de aparate electrice de proiecție (spoturi, olandeze etc.). 2) *Efecte de lumină*, obținute prin aparate electrice speciale — de nori, ploaie, zăpadă, decor — proiectate parțial sau în întregime, sau prin proiecție cinematografică.

Luminarea scenei se face cu ajutorul aparatului dispus în sală și în scenă. Aparatul electric poate fi fix sau portativ, iar aparatul așa numit fix e construit totuși cu aparate mobile, fiecare din ele putând să fie rotit în jurul unui ax, pentru a se obține, după necesitate, felurite unghiuri și poziții proprii. Aparatul acesta este denumit fix, pentru că respectă anumite locuri fixe, în care este dispus. Toate aparatele pot primi șaibe (rame de tablă care se fixează, printr-un sistem culisant, la aparat, în fața fluxului luminos, conținând celofan de diverse culori, ce dau jetului de lumină colorația cerută). Șaibele pot fi schimbate fie cu mina, fie cu ajutorul unor aparate, comandate de departe, schimbarea făcându-se aci printr-un sistem automat.

Aparatul de scenă cuprinde următoarele poziții fixe:

a) *Rampa* — șirul de aparate mici dispuse pe buza scenei (proscenium), care luminează pe actor și decorul, de jos în sus. Ea se poate colora, total sau parțial, cu ajutorul șaibelor, se poate aprinde parțial, la diverse gradații de intensitate, cînd se lucrează „pe rezistență”. Servește planul 1 al scenei. Toate aparatele rampei sînt absolut rigide. Ea poate fi escamotabilă în întregime, adică, printr-un sistem de pivotare poate să dispară sub scenă.

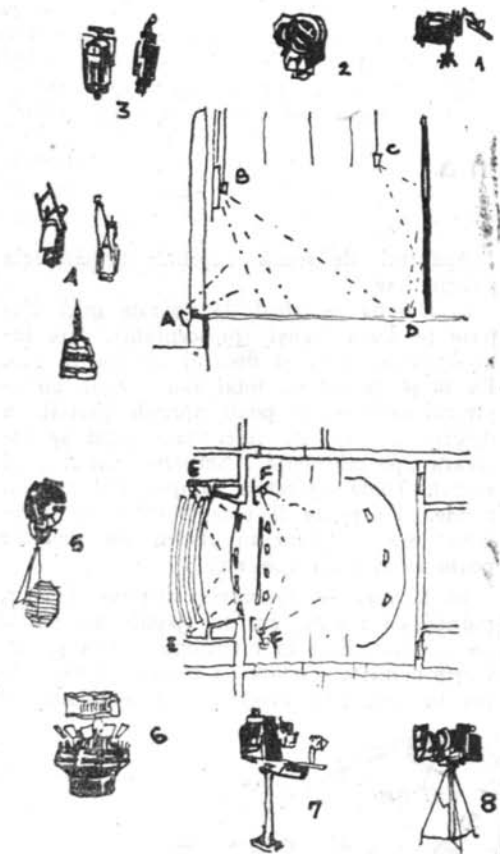
b) *Rivalta* — aparatele dispuse în șir, paralel cu rampa, sus în spatele mantoului de arlechin. Este în întregime mobilă și primește o mișcare odată cu întregul sistem, de jos în sus, sau invers, fiind acționată de

Tablou de comandă a unui selector de tinte.

Prin simpla presiune (apăsare) a unui punct al hărții de culori — se obține amestecul de lumini de nuanțe voite. E o expresie științifică a amestecurilor tricrome și quadricrome ale fluxului luminii.

contragreutăți. Aparatele, fiecare în parte, pe locurile pe care se află, au o anumită mobilitate. Rivalta poate fi prevăzută cu aparate mici de proiecție pentru „urmărire”, numite spoturi. Unele teatre au o rivaltă mai complexă, montată pe o pasarelă mobilă, în genere acționată electric. Rivalta asigură luminarea planurilor 1 și 2, de sus în jos.

Secțiunea printr-o scenă și planul acesteia cu pozițiile fixe de lumină:

A. — rampa; B. — rivalta; C. — orizontul; D. — proiectoare dispuse la partea de jos a fundalului circular; E. — proiectoare în sală (la loji); F. — portanții (culise) și câteva tipuri de proiectoare:

1. — spot sau proiector de urmărire; 2. — proiector cu schimbător de culori comandat la distanță; 3. — lămpi de orizont; 4. — aparate de luminat scena de sus; 5. — reflector; 6. — aparat de proiectat nori; 7. — lampă de proiecția fixă; 8. — proiector.

c) Portanții sau dispozitivele verticale, dispuse în spatele arlechinilor, în stînga și în dreapta scenei, sînt construcții verticale simple (de cele mai multe ori o scară metalică prevăzută cu console pentru aparat) cu aparate de proiecție de diferite

înălțimi, reglabile fiecare în parte. Și aceste dispozitive pot avea spoturi de urmărire. Sînt valabile pentru planurile 2 și 3 ale scenei.

d) *Orizontul* — un dispozitiv asemănător rivaltei, e dispus la contrabale, în fundul scenei, în fața circularului, și e alcătuit din proiectoare speciale, numite lămpi de orizont, cu un dispozitiv de colorare a lor, și totodată de combinare a acestor culori, comandat de la distanță. Înainte și aceste lămpi primeau șabla colorate.

În afara acestor așa numite posturi fixe, în scenă se mai află aparate portative. Pentru scenele mari există *turnuri de lumină*, niște construcții metalice complexe, pe roți, comportînd platforme la diverse înălțimi, prevăzute cu tot felul de proiectoare. Ele pot fi împinse (culisate) în orice punct al scenei, bineînțeles în culise sau în spatele decorului, spre a nu fi văzute din sală. Există apoi aparatele portative, pe tripied, puse oriunde este nevoie. De asemenea, pot fi agățate la pod, pentru efecte cerute, sau la baza circularului, pentru lumină de zori, sub ferestre etc.

În sală, la lojile din stînga și dreapta scenei, aparatele sînt dispuse liber și dau acel aspect urit al sălii, cu care spectatorii de altfel s-au obișnuit. Cîteodată ele sînt plasate în loji speciale, ceea ce din punct de vedere estetic nu salvează situația. În concepția modernă, acest aparataj de sală trebuie montat într-o *grindă* — *scafă* specială, în plafonul sălii, integrată în arhitectura acesteia, aparatul rămînd invizibil spectatorului. Fosta sală a teatrului „Nottara” avea o asemenea instalație.

În ansamblul ei, lumina este comandată și dirijată dintr-o cabină electrică, în care se află orga de lumină. Orga este o instalație foarte complicată dar destul de ușor de manevrat de către cel inițiat, care comandă întregul aparataj existent. Această cabină electrică, este așezată cel mai adesea în scenă, în stînga sau în dreapta ei.

Această poziție prezintă inconvenientul că electricianul-șef care conduce schimbarea de lumină, nu cuprinde ca vizibilitate toată scena și cu greu își poate da seama de rezultatele manevrelor sale, contribuția efectivă pe care trebuie s-o aibă electricianul-șef la montarea unui spectacol fiind astfel îngreunată. Acest lucru a fost remediat prin instalarea cabinei electrice fie sub scenă, în mijloc sau lateral, similară cu cușca suflerului (procedeu sovietic aplicat la noi la Teatrul de Operă și Balet), fie în fundul sălii, ca o cabină de proiecție cinematografică, poziție excelentă pentru a cuprinde toată scena. Acest procedeu prezintă însă dezavantajul depărtării electricianului de scenă (Teatrul „Nottara”).

„Făcutul luminii” la un spectacol se poate împărți în două faze principale: *lumina pe decor sau de atmosferă* și apoi, *lumina pentru locurile de joc*, cuprinzând și lumina pentru urmărirea actorilor. Evident, prima trebuie să se contopească și să se impace cu cea de a doua și de fapt, pînă la urmă, să o servească pe aceasta. Nu se luminează decît arareori — pentru punctări plastice sau pentru evidențiere — elementele de decor sau perdelele, acestea primind lumină prin reflecție și nu direct.

Multă vreme s-a folosit *baia de lumină*, pentru ca toți actorii să fie văzuți în orice punct al scenei, indiferent de necesitatea de atmosferă a tabloului respectiv. Se tinde însă tot mai mult la o construcție de lumină în sensul piesei, lăsîndu-se umbră și contraste care nu pot decît să ajute întregului spectacol.

În decursul istoriei teatrului, luminatul s-a efectuat cu ajutorul a cinci agenți: seul, ceara, uleiul, gazul, curentul electric. În secolele XVI și XVII sălile erau luminate cu lampioane și luminări. Angajați speciali veneau să scoată mucerile, spre marea distracție a spectatorilor. Erau pe scenă lustre cu luminări și o rampă cu lămpi puse în cutii de tablă. Argant, un îngrijitor de lămpi, a inventat lampa care i-a purtat numele, prevăzută cu un dublu curent de aer și cu reflector (quinquet cu seu) care în scurt timp a căpătat o largă folosire. Totuși, cronicile relatează că ceara (luminările) și-au păstrat, un timp, un fel de privilegiu aristocratic.

Gazul hidrogen pare să fie întrebuintat în teatrele din Anglia de prin 1800. În 1822, ele se introduc la Opera din Paris și ca o coincidență chiar în opera *Aladin* sau *Lampa miraculoasă*. Încă din această epocă, sistemul de iluminat este foarte complicat și se compune aproape după concepția modernă, adică: rampă, herse (surse luminoase fixe, pe verticală), portanți (culise), aparate de tras (în franceză „trainées”).

În 1846 se introduce la Opera din Paris, spre a se obține efectul unui răsărit de soare în opera *Profetul*, lumina electrică, folosită încă mult timp după aceea doar pentru efecte feerice.

De la această dată pînă în zilele noastre, utilizarea acestora se complică la infinit, simplificînd la maximum montările scenice. În ultimul timp, în studiul luminării în teatru, se caută să se folosească mai mult *fluxul luminos* decît wații sau amperii. Decorurile se pictează cu „lumeni”. Fluxul luminos este o lungime de undă dominantă, cu anumite proporții de alb, înregistrabil precis în cadrul triunghiului culorilor. Un nou dispozitiv de comandă — *selectorul de tente* — permite să se cheme pe orizont, printr-o singură mișcare, amestecurile cele mai delicate de culori, reglabile în intensitate. Dăm ilustrativ schița unui tablou de comandă a unui selector de tente.

Toni GHEORGHIU